

NYERE OG NYESTE TID

DAG LINDSTRÖM: *Skrå, stad och stat. Stockholm, Malmö och Bergen ca. 1350-1622 Acta Universitatis Upsaliensis: Studia Historica Upsaliensia 163*, Uppsala, Almqvist & Wiksell International, 1991, 312 pp. Pris Skr. 176.

Den foreliggende doktorafhandling fra Uppsala vil foretage en sammenligning af laugenes stilling over for bystyret og centralregeringen i Sverige, Norge og Danmark. Indledningsvis gives en oversigt over den internationale forskning om korporationer og om staten (pp. 13-33), hvoraf det meste forekommer overflødigt på trods af forfatterens store belæsthed. I virkeligheden kan heller ikke han bruge dette afsnit i undersøgelsen, idet han slår fast, at »frågan om statens karaktär kan inte ställas allmänt utan måste behandlas specifikt för varje samhällsformation« (p. 26-27) og »Eftersom studien gäller den specifika situationen i tre nordiska städer, är det utvecklingen inom detta område som på det konkreta planet är av direkt betydelse« (p. 33). Anmelderen kan fuldt ud tilslutte sig dette.

Valget af de tre byer begrundes for Norges og Sveriges vedkommende med, at Bergen og Stockholm formentlig var de eneste byer med laug før det 16. århundredes slutning. Malmø var i undersøgelsesperioden en by med stor økonomisk og politisk betydning; den har mange laugsskråer og et rigt stadsarkiv, hvor supplerende materiale kan hentes. Når valget alligevel forekommer mig uheldigt, skyldes det, at de tre byer egentlig er for forskellige til at kunne sammenlignes: I Bergen spillede indtil midten af det 16. århundrede det tyske kontor en rolle også med hensyn til håndværkernes stilling, Stockholm var hovedstad og Malmö en vigtig provinsby. Desværre drager forf. så godt som aldrig sammenligninger med andre byer end de tre nævnte; når han således konstaterer, at i 16. og begyndelsen af det 17. århundrede den svenske krone i vid udstrækning lod håndværkerne arbejde for sig, medens dette i ringere grad var tilfældet i Danmark og Norge (pp. 180-181 og 213), skyldes det jo netop, at Stockholm var hovedstad, og at kronens indflydelse, både økonomisk og politisk, var stærkere end i Malmö og Bergen. En sammenligning med København havde her været oplysende.

Efter præsentationen af de tre valgte byer (pp. 43-65) og en oversigt over laugsvæsenets udvikling i Norden (pp. 66-83) begynder den egentlige undersøgelse p. 84. Dens tyngdepunkt er fremstillingen af kontrollen over laugene, dets rolle i den offentlige administration (beskatningsenhed, kvalitets- og priskontrol) og dets konflikter med centralregering og bystyre (pp. 84-167), endvidere af laugenes rolle med hensyn til pris- og kvalitetskontrol (pp. 168-217). To kortere kapitler behandler laugsreformerne omkring 1620 (pp. 218-228) og sammenfatter undersøgelsens resultater (pp. 229-241). Tre appendices oplyser om laugsskråer og andre lignende kilder, om pristariffer for de enkelte laug samt forklarer erhvervsbetegnelser.

Bergens særstilling ophørte med afviklingen af de tyske håndværkerlaug i 1558-59, idet deres medlemmer fik valget mellem at lade sig integrere i borgerskabet eller at forlade Bergen. Dette var et gammelt krav fra kongemagtens side, medens det hanseatiske kontor modsat ønskede at styre de tyske håndværkere. Kongemagten sejrede i 1558-59; men forf. synes ikke at være klar over, at den danske regering i 1470'erne gennemførte nøjagtig den samme politik over for de tyske *købmænd* i København og Malmø (DGK III København nr. 32-33 og IV Malmø nr. 22).

Forf.s hovedresultat af undersøgelsen er, at den svenske regering udnyttede laugene til fremme af egne formål, medens den dansk-norske modarbejdede laugenes begrænsninger af håndværkeres frie etablering. Flere forhold, som forf. ikke nævner i forbindelse hermed, synes at have gjort sig gældende. For det første var i kraft af Øresundstolden den dansk-norsk konge i højere grad end den svenske økonomisk uafhængig, for det andet konstaterer man – også på andre punkter – protomerkantilistiske træk i nogle år o. 1560 og igen i det 17. århundredes første fjerdedel. Fri etableringsret for udenlandske håndværkere (i praxis ofte ved ægteskab med en dansk kvinde) betød adgang til ny teknik og dermed også til fremgang for faget, og manufaktursystemet med centrale arbejdspladser brød med den hævdvundne organisation af arbejdet med fāmandsværksteder som kerne. Derimod har forf. nok ret i at kæde den svenske regerings politik sammen med den kraftige urbanisering i 16. og 17. århundrede. Landhåndværkerne kunne danne begyndelsen til de nye byers borgerskab (og skattegrundlag), hvilket var umuligt i Danmark, der ved middelalderens slutning stort set havde nået sit endelige antal byer inden industrialiseringen.

Bogens egentlige fortjeneste er den solide fremstilling af laugenes rolle i den offentlige administration og i kontrollen af priser og kvalitet, selv om et større kendskab til de tre landes almene byhistorie ville have tilladt forf. med større sikkerhed at skelne mellem særpræg og det typiske i udviklingen.

Thomas Riis

BJØRN POULSEN: Bondens penge. Studier i sønderjyske regnskaber 1400-1650. Landbohistorisk Selskab, 1990. 214 sider.

Pengeomløb, bondehandel og lokalforvaltning i det senmiddelalderlige Sønderjylland er et forskningsgebet, Bjørn Poulsen har opdyrket som sit eget. Disputatsen fra 1988 (anmeldt i HT 1989 s. 331-69) udgjorde et dristigt forsøg på at placere det vestslesvigske oprør 1472 i en handels- og agrarhistorisk sammenhæng. I dens kølvand er fulgt en hoben af handlinger og artikler, der vidner om en usædvanlig målrettet forskningsindsats. I denne sammenhæng ser vi bort fra saltproduktion og herredsfogeder og henviser blot til de to bidrag om kreditgivning blandt bønder og hertugdømmet Slesvigs finanser (HT 1990).

Det hedder sig, at der ikke findes danske bonderegnskaber fra 15-1600-tallet. Denne påstand dementerer Poulsen eftertrykkeligt for Sønderjyllands vedkommende i den foreliggende analyse, men det må rigtignok tilføjes, at kun de to sidste af de fem analyserede regnskaber må karakteriseres som ægte bonderegnskaber. Et fogedregnskab fra bispeborgen Brink i marsksognet Ballum 1388-89, en regnskabsbog fra en Højer-handelsbonde 1544-46 og en sydslesvigske storbondes regnskaber fra Husumkanten, ført omkring 1570, afspejler hver for sig et mere avanceret, kapitalistisk niveau. Det sidste er rent tysk, Brink-regnskabet er på latin, mens Højer-regnskabet er ført på tysk, isprængt danske vendinger. Det ene danske bonderegnskab – fra fæstegården Fladsten i Rise sogn ved Åbenrå – er ligeledes ført på tysk indtil 1601, mens personlige notater er skrevet på dansk, og fortsættelsen fra 1630'erne og 1640'erne er rent dansk. Også en selvejerbondes regnskabsbog fra Nr. Villum nord for Tønder fra 1647-58 er dansk.

Poulsens skarpsindige og perspektivrige analyser af de fem regnskaber rækker langt videre end deres snævre, lokale oprindelse. Danmarkshistorien er virkelig